

NOVÝ DRUH OSTREOIDNÍHO MLŽE ZE SANTONU ZÁPADNÍ LIBYE

A new species of the ostreoid bivalve from the Santonian of western part of Libya

BOŘIVOJ ZÁRUBA

Národní muzeum (Přírodovědecké muzeum), Paleontologické oddělení, Václavské nám. 68, 115 79 Praha 1

Key words: Mollusca, Bivalvia, Ostreacea, new species, taxonomy, Upper Cretaceous, Santonian, Mediterranean Palaeoprovince, North Africa, Libya

Abstract: A new species of Cretaceous oyster, *Oscillopha ostreiformis* sp. n. is described from the Santonian of the Hammadah al Hamra area (Libya). The new species differs from the type species of *Oscillopha dichotoma* (BAYLE, 1849) in its shape, size, sculptation, different structure of the umbonal region, position of the muscle imprint, stratigraphic range and distribution.

V roce 2003 jsem pokračoval v taxonomické revizi a komplexním zpracování rozsáhlé kolekce svrchnokřídových měkkýšů pocházejících z oblasti mediterranní paleoprovincie. Kolekce byla shromážděna během paleontologické expedice pracovníků Národního muzea na Saharu a v průběhu rozsáhlých mapovacích prací v centrální Libyi. Kolekce je uložena ve sbírkách paleontologického oddělení Národního muzea (Přírodovědeckého muzea) v Praze.

Z hlediska faunistického obsahu tvoří hlavní složku libyjské části kolekce rozličné druhy senonských ústřic. Při studiu tvarové proměnlivosti druhu *Oscillopha dichotoma* (BAYLE, 1849), syn. *Lopha dichotoma*, byli z početného vzorku levých i pravých misek vyčleněni jedinci, řazení doposud rovněž k druhu *Oscillopha dichotoma*, u nichž však následné studium prokázalo, že se od zmíněného druhu řadou morfologických znaků i svým výskytem liší. Kromě celkového tvaru schránky, její velikosti, skulptury, odlišné stavby vrcholové části a polohy svalového vtisku, liší se tito jedinci i svým stratigrafickým výskytem a rozšířením. Tato část vzorku byla proto zpracována samostatně a odlišné formy byly vyčleněny jako nová taxonomická jednotka.

Oscillopha ostreiformis sp. n.

Diagnóza: Samostatná, izolovaná pravá miska kapkovitého tvaru; zadní okraj plochý, přímý; přední okraj zdvižený,

obloukovitě zakřivený; vrcholová část úzká, stočená k zadnímu okraji misky. Svalový vtisk leží poblíž spodní části zadního okraje schránky. Skulptura vnějšího povrchu obou misek je imbrikátního typu a tvoří ji dlouhá, na lomu zaoblená radiální žebra s jemnými, zřetelně odstávajícími okraji přírůstkových lamel a ojedinělými krátkými trnitými výběžky. Dotyková linie obou misek je zvlněná; připevňovací plocha malá až středně velká; chomata nejsou vyvinuta.

Popis: Malá až středně velká ekvivalvní schránka (maximální výška 65 mm, délka 53 mm) kapkovitého až poloměsíčitě vykrojeného tvaru. Vrcholová část je nápadně zúžena a mírně ohnuta k zadnímu okraji schránky. Na vnějším povrchu obou misek vystupuje 14 až 17 radiálních žebor, která vybíhají z vrcholové části schránky a končí na jejím zvlněném ventrálním okraji. Na některých místech žebor vytvářejí odstávající okraje přírůstkových lamel krátké trny. Svalový vtisk je velký, poloměsíčitě vykrojený a leží poblíž posteroventrálního okraje schránky. Plocha připevňování, která většinou není velká, leží v horní části vrcholu levé misky. Chomata nebyla zjištěna.

Poznámky a vztahy: Nově popisovaný druh *Oscillopha ostreiformis* sp. n. ze santonu západní Libye bývá obvykle spojován s druhem *Oscillopha dichotoma* (BAYLE), který se v severoafrickém regionu hojně vyskytuje. Podrobná charakteristika schránek tohoto druhu a jejich tvarová proměnlivost je diskutována v samostatném sdělení (ZÁRUBA v tisku). Rozsah stratigrafického výskytu druhu *O. dichotoma* je výrazně širší než u nově popisovaného taxonu. Kromě santonu se vyskytuje i v kampánu a přechází až do maastrichtu (ABBAS 1962, COQUAND 1862, 1869, PERVINQUIÈRE 1912). Výskyty ze santonu je třeba podrobit revizi, neboť je více než pravděpodobné, že se nejedná o druh *O. dichotoma*, ale právě o nově popisovaný druh *O. ostreiformis* sp. n. Oba druhy se liší velikostí schránek, jejich tloušťkou, charakterem komisury a polohou svalového vtisku. Oba druhy jsou vázány na slítnité polohy souvrství svrchního senonu,

Rozměry pravých misek druhu *Oscillopha ostreiformis* v mm:

inv. číslo	T 3005	T 3006	T 3007	T 3008	T 3009	T 3010	T 3011	T 3012	T 3013
výška	43,6	50,0	65,0	31,3	42,5	53,2	51,9	50,7	59,7
délka	32,4	36,1	53,1	26,0	33,5	39,6	45,3	49,9	53,6
šířka	11,4	13,7	16,5	7,1	6,9	11,0	9,8	14,5	13,9

Rozměry levých misek druhu *Oscillopha ostreiformis* v mm:

inv. číslo	T 3003	T 3004	T 3014	T 3015	T 3016	T 3017	T 3018	T 3019	T 3020	T 3021
výška	45,6	50,1	32,2	41,3	47,6	50,7	46,2	55,2	55,9	59,8
délka	39,0	38,9	21,4	32,8	34,5	44,3	46,3	40,7	48,9	45,2
šířka	11,7	13,9	9,2	15,2	14,8	9,9	9,6	15,0	9,9	17,2

kteřá vystupují na řadě míst severní Afriky (ČEPEK 1979, RÖHLICH 1979, SALAJ 1979). Tlustostěnné schránky druhu *Oscillopha dichotoma* a jejich vysoké, ostré zuby v okrajové části schránky, zabraňující příčnému posunu misek, svědčí o životě tohoto druhu v bouřlivém prostředí vysoce exponovaného pobřeží. Naopak slabší misky druhu *O. ostreiformis* sp. n. a jejich jen mírně zvlněná dotyková linie naznačuje, že životním prostředím druhu *O. ostreiformis* sp. n. byly klidnější a hlubší vody příbřežního pásma. Oba druhy se také liší velikostí, hloubkou a polohou svalového vtisku. Zatímco u druhu *O. dichotoma* leží hluboký svalový vtisk ve střední části misky, je u druhu *O. ostreiformis* sp. n. posunut směrem k spodnímu okraji misky. Tvarem schránky i radiálním žebrováním jejího vnějšího povrchu připomíná druh *O. ostreiformis* sp. n., cenomanský druh „*Lopha*“ *syphax* (COQUAND), který je v cenomanu celé severoafrické oblasti rovněž hojný.

Zmíněné druhy byly v minulosti spojovány s rody *Ostrea*, později *Lopha*. Problematika rodové příslušnosti je diskutována v samostatných pracích (STENZEL 1971; MALCHUS 1990; ZÁRUBA 1996).

Výskyt a rozšíření: Svrchní křída, santon; západní Libye.

Materiál, jehož studium je předmětem této zprávy, je uložen ve sbírkách paleontologického oddělení Národního muzea v Praze. Jeho zpracování je součástí projektu Ministerstva kultury, který je registrován pod identifikačním kódem RK99P03OMG031, s názvem: Revize a vědecké zpracování kolekce postpaleozoických měkkýšů severní Afriky ve sbírkách Národního muzea v Praze.

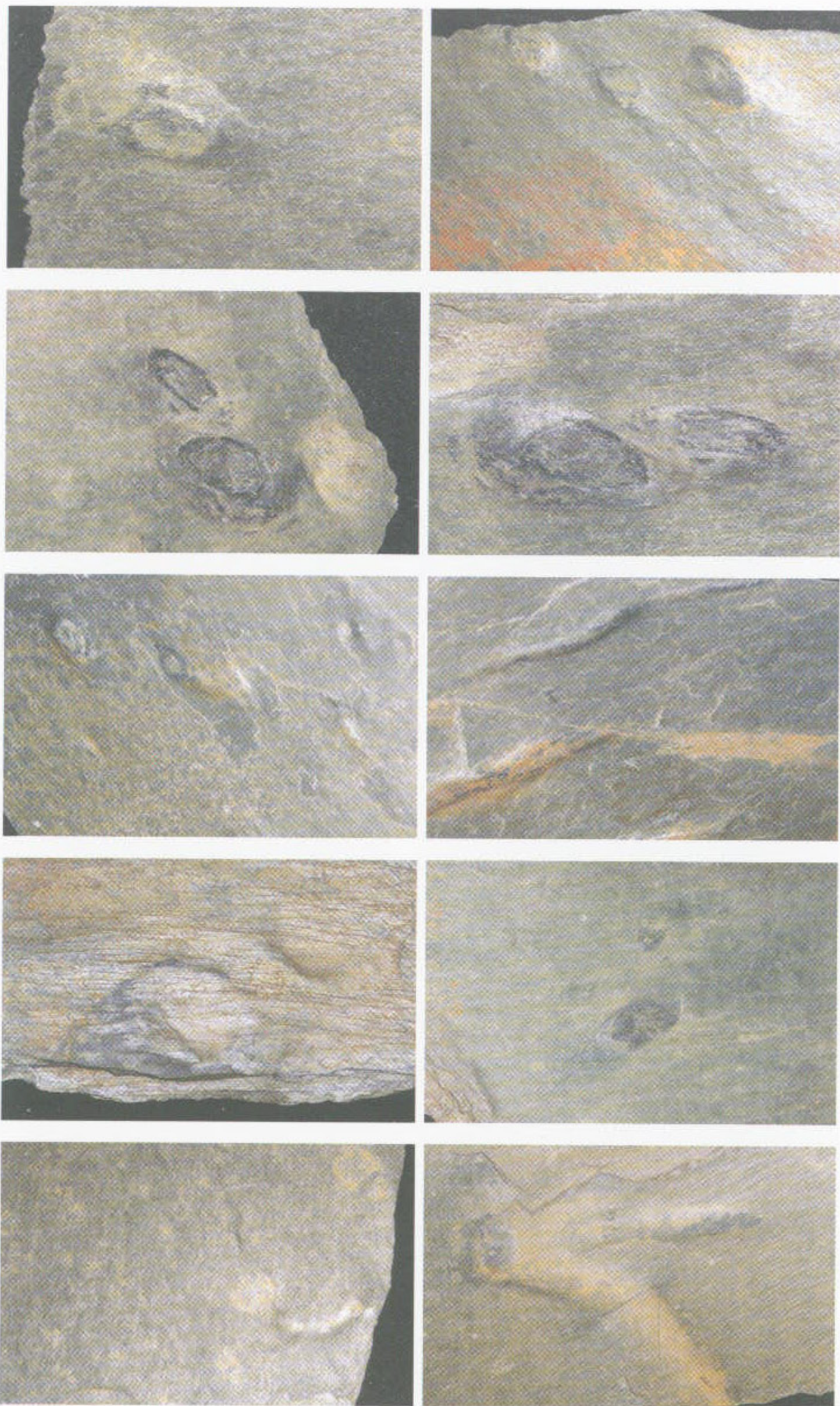
Literatura

- ABBAS, H. L. (1962): A monograph on the Egyptian Cretaceous pelecypods. – Geol. Survey Miner. Res. Dept., Palaeont. Ser., Monogr. No1, 1–224. Cairo.
- BAYLE, E. (1849): Sur quelques fossiles de la Province de Constantine. In: Fournell: Richesse minérale de l'Algérie, 359–379. Paris.
- COQUAND, H. (1862): Géologie et Paléontologie de la région sud de la province de Constantine, 1–331. – Mém. Soc. Émul. Provence, 2. Marseille.
- COQUAND, H. (1869): Monographie du genre *Ostrea*, Terrain Crétacé. – 1–215. Marseille.
- ČEPEK, P. (1979): Explanatory Booklet; Sheet Al Qaryat ash Sharqiyah, 1–95. – Industrial Research Centre. Tripoli.
- MALCHUS, N. (1990): Revision der Kreide-Austern (Bivalvia: Pteriomorphia) Ägyptens (Biostratigraphie, Systematik. – Berliner Geowiss. Abh., Reihe A, Band 125, 1–231. Berlin.
- PERVINQUIÈRE, L. (1912): Études de Paléontologie Tunisienne II., Gastropodes et Lamellibranches des terrains crétacé, 1–352. – Carte géol. Tunisie. Paris.
- RÖHLICH, P. (1979): Explanatory Booklet; Sheet Ghadames, 1–63. – Industrial Research Centre. Tripoli.
- SALAJ, J. (1979): Explanatory Booklet; Sheet Al Qaryat al Garbīyah, 1–61. – Industrial Research Centre. Tripoli.
- STENZEL, H. B. (1971): Treatise on Invertebrate Paleontology. N, Mollusca 6, Bivalvia, 3, Oysters, 1–1224. – Geol. Soc. Amer. Kansas.
- ZÁRUBA, B. (1996): Ústřice. Katalog rodových a podrodových taxonů podřádu *Ostreina* (Bivalvia). [Oysters - Catalogue of the supraspecific taxa of the suborder *Ostreina* (Bivalvia)]. – Vesmír & Národní muzeum v Praze, 1–63 (in Czech with Engl. summary). Praha.
- ZÁRUBA, B. (v tisku): *Oscillopha ostreiformis* sp. n. (Bivalvia, *Ostreina*) from the Santonian of the Hammadah al Hamra area (Libya). – Časopis Národního muzea, Ř. přírodověd., 172, 1–4. Praha.

Fotografie jsou v příloze V

Obr. 3. Pohled na lokalitu.

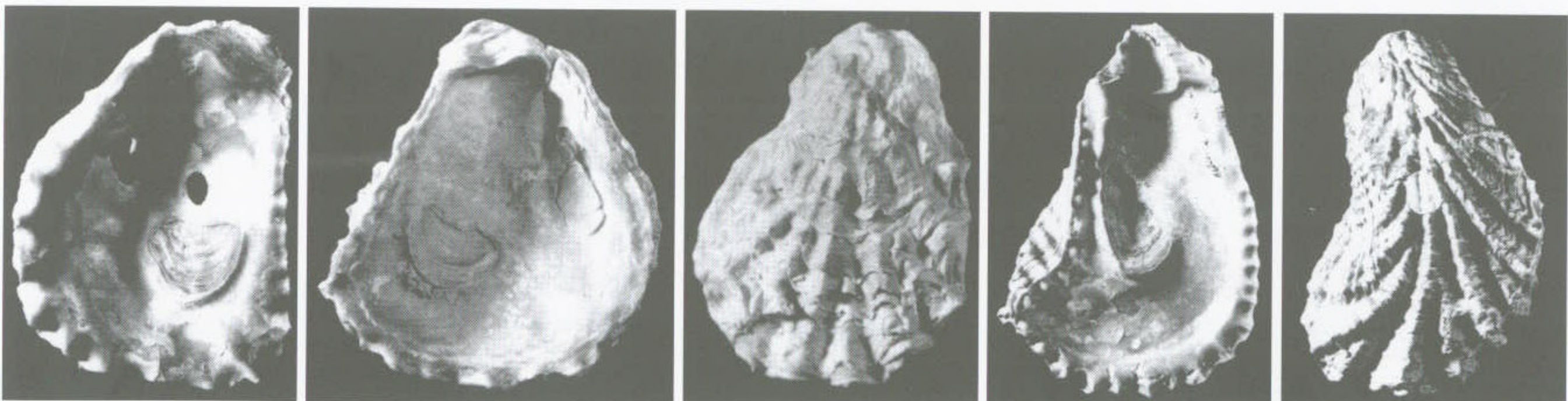
Obr. 4. Pohled na kulturní vrstvu s mamutími kostmi.
K článku P. Škrdly a M. Nývtové Fišákové na str. 76

1	2
3	4
5	6
7	8
9	10

1 – konkrecionální útvar, zvětš. $\times 0,54$. 2 – *Palaeophycus* cf. *tubularis*; $\times 0,6$.
3 – *Palaeophycus* cf. *tubularis*; $\times 0,66$. 4 – *Palaeophycus* cf. *tubularis*, detail
jedince na obr. 3, $\times 1,05$. 5 – *Palaeophycus* cf. *tubularis*; $\times 0,48$. 6 – *Planolites*
isp.; $\times 0,6$. 7 – konkrecionální útvar, $\times 0,54$. 8 – konkrecionální útvar, $\times 0,45$.
9 – *Planolites* isp.; $\times 0,39$. 10 – *Phycodes* aff. *palmatus*; $\times 0,54$. Spodní paleo-
zoikum (?ordovik), lom Tlukačka, Jílové u Železného Brodu.

Foto L. Koptíková

K článku L. Koptíkové a R. Mikuláše na str. 83

1. *Oscillopha ostreiformis* sp. n., svrchní křída, santon, Libye, list geologické mapy
Ghadámes; A – vnitřní strana pravé misky; B – vnitřní strana levé misky; C – vnější stra-
na pravé misky; $\times 0,85$.

2. *Oscillopha dichotoma* (Bayle), svrchní křída,
svrchní campan, Libye, list geologické mapy Al
Qaryat al Gharbíyah; A – vnitřní strana levé misky;
B – vnější strana pravé misky; $\times 0,35$.

K článku B. Záruby na str. 100